

ROZNIK
BIBLIOTEKI
NARODOWEJ
XLV

Biblioteka Narodowa
Warszawa 2014

Rada naukowa
Paulina Buchwald-Pelcowa, Roman Chymkowski, Tomasz Makowski,
Monika Mitera, Sigitas Narbutas, Grzegorz Płoszajski

Redaktor naczelny
Tomasz Makowski

Projekt okładki
Wiktor Jędrzejec

Opracowanie typograficzne
Andrzej Tomaszewski

Redakcja tomu
Jacek Krawczyk

Redaktor techniczny
Andrzej Dybowski

Tłumaczenie streszczeń na język angielski
John Cornell

Adres redakcji
Biblioteka Narodowa
Sekretariat Naukowy
al. Niepodległości 213, 02-086 Warszawa
www.bn.org.pl

ISSN 0083-7261
ISBN 978-83-7009-614-4

Copyright © Biblioteka Narodowa, Warszawa 2014

Nakład 350 egz.

Druk: Drukarnia Wydawnicza im. W. L. Anczyca
30-741 Kraków, ul. Nad Drwiną 10

Andrzej Kaszlej

***Rękopisy supraskie w zbiorach krajowych i obcych*, oprac. Antoni Mironowicz; *Katalog rękopisów supraskich*, oprac. Antoni Mironowicz, Nadieżda Morozowa, Marina Czistiakowa, Elżbieta Kierejczuk, Eugenia Mironowicz, Nikołaj Nikołajew, Białystok: Wydawnictwo i Drukarnia Libra, 2014, 391 s.**

Monaster w Supraślu, małej miejscowości leżącej w pobliżu Białegostoku, założony został w końcu XV wieku przez Aleksandra Chodkiewicza. Szybko stał się, obok Ławry kijowskiej, najważniejszym ośrodkiem prawosławnym na terenie Wielkiego Księstwa Litewskiego, a od roku 1603, po przyjęciu unii brzeskiej, najważniejszym klasztorem grekokatolickim na ziemiach Rzeczypospolitej. W początkach XVI wieku klasztor zamieszkiwało 30-40 mnichów, później czasami i więcej¹. Monaster, obdarowywany przez licznych donatorów (ktitorów), należał do najbogatszych w kraju. Nic zatem dziwnego, że mógł się poszczycić bardzo bogatą biblioteką, w której bazylianie zgromadzili cenną kolekcję ksiąg religijnych i historycznych, w językach cerkiewnosłowiańskim, ruskim, greckim, łacińskim, polskim i francuskim. Inwentarz biblioteki z 1557 roku wymienia 204 ksiąg rękopiśmiennych oraz 5 ksiąg drukowanych (s. 54). Natomiast według spisane w 1764 roku *Inwentarza zakrystii i wszystkich innych rzeczy cerkiewnych klasztoru supraskiego zakonu św. Bazylego Wielkiego* biblioteka liczyła już około półtora tysiąca ksiąg².

Prezentowane opracowanie poświęcone jest pierwszemu, początkowemu okresowi rozwoju biblioteki monasteru supraskiemu. Tytuł jest zatem trochę mylący, gdyż obiecuje czytelnikowi zbyt wiele. Autorzy ograniczyli się bowiem do pierwszej połowy XVI wieku, przyjmując

za podstawę swoich badań wspomniany wyżej inwentarz z 1557 roku spisany przez Sergiusza Kimbara, archimandrytę klasztoru w latach 1532-1565. Dopiero tytuły rozdziałów części wstępnej wyznaczają górną granicę chronologiczną na połowę XVI wieku. Kolejne inwentarze spisane były w latach 1645, 1668, 1674, 1764 i później, a więc w okresie gdy klasztor należał już do unitów. Możemy przypuszczać, że autorzy zdecydowali się przedstawić „prawosławne” początki biblioteki supraskiej. Jednakże tego możemy się tylko domyślać, gdyż autorzy nie uzasadnili wyboru roku 1557 jako daty granicznej swoich badań nad księgozbiorem supraskim. Nie zmienia to faktu, że ich katalog stanowi znaczny wkład poznawczy do dziejów tej jednej z największych bibliotek klasztornych ówczesnej Rzeczypospolitej. Nawiasem mówiąc, tytuł opracowania zapowiada katalog rękopisów supraskich znajdujących się obecnie w zbiorach krajowych i obcych, ale tak naprawdę w bibliotekach polskich, a konkretnie w Bibliotece Narodowej w Warszawie, przechowywany jest tylko jeden z fragmentów Kodeksu supraskiego. Drugi fragment Kodeksu jest w Narodowej i Uniwersyteckiej Bibliotece w Lublanie w Słowenii, trzeci w Rosyjskiej Bibliotece Narodowej w Sankt Petersburgu w Rosji. W Rosji znajduje się jeszcze 10 rękopisów: w Państwowym Muzeum Historycznym (1), Rosyjskiej Bibliotece Państwowej (2), Rosyjskim Państwowym Archiwum Akt Dawnych (1) w Moskwie oraz w Bibliotece Rosyjskiej Akademii Nauk (2), Rosyjskiej Bibliotece Narodowej (2) i Archiwum Sankt-Petersburskiego Instytutu Historii RAN (2) w Sankt Petersburgu. Jeden rękopis znalazł się w Bibliotece Monasteru Chilandar na Świętej Górze Athos w Grecji. Zdecydowana większość zachowanych najstarszych rękopisów supraskich (52) trafiła do Biblioteki Akademii Nauk Litwy im. Wróblewskich w Wilnie. W Polsce znajduje się zatem tylko jeden fragment księgi, ale należy podkreślić, że jest to najobszerniejsza część (151 kart) Kodeksu supraskiego uznawanego za jeden z najstarszych i najcenniejszych zabytków piśmiennictwa słowiańskiego na świecie. Całość

1 A. Kaszlej, *Dzieje Kodeksu supraskiego*, Supraśl 1997, s. 15.

2 Н. Далматов, *Супрасльскій благовещенский монастырь*, Санктпетербург 1892, s. 562-563.

księgi, czyli wszystkie trzy rozproszone fragmenty zostały w roku 2007 wpisane na listę Pamięci Świata UNESCO.

Właściwy katalog poprzedza opracowanie (autorstwa Antoniego Mironowicza) dziejów monasteru i biblioteki klasztornej do połowy XVI wieku. Szczególnie interesujący jest rozdział 1 – *Dzieje monasteru supraskiego do połowy XVI wieku* (s. 11-50). W dotychczasowej literaturze przyjęto, że Aleksander Chodkiewicz pierwotnie lokował monaster w 1498 roku Gródku, a w 1500 roku wyraził zgodę na przeniesienie mnichów do pobliskiego Supraśla, gdzie rozpoczęto budowę świątyni i zabudowań klasztornych. A. Mironowicz, analizując literaturę przedmiotu, a zwłaszcza bardzo bogaty materiał źródłowy, stawia dość wiarygodną hipotezę mówiącą o powstaniu monasteru w Gródku przed 1498 rokiem, prawdopodobnie w 1495 roku, a datę ulokowania klasztoru w Supraślu przesuwa na 1508 rok. I jeśli nawet uznamy tą hipotezę za kontrowersyjną, to należy podkreślić bardzo duże wartości poznawcze tych partii opracowania, oparte na bardzo bogatym materiale źródłowym, do którego autorowi udało się dotrzeć. Wyczerpująco też przedstawiona została budowa cerkwi Zwiastowania NMP, jednego z najciekawszych zabytków cerkiewnej architektury sakralnej na ziemiach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Autor dotarł do licznych dokumentów i Ustawów monasterskich, regulujących życie mnichów supraskich, a ich klasztorowi nadające status jednego z najważniejszych ośrodków zakonnych na terenie Rzeczypospolitej. Można tylko żałować, że A. Mironowicz nie pokusił się, w tym lub innym miejscu, o choćby szkicowe nakreślenie dalszych losów monasteru, po roku 1557.

Rozdział 2 – *Biblioteka monasteru supraskiego do połowy XVI wieku* (s. 51-75) omawia wielkość zbiorów, ich charakterystykę i proveniencję. Inwentarz archimandryty Sergiusza Kimbara wymienia 204 księgi rękopiśmienne (w tym 5 w języku greckim i 1 w łacińskim) oraz 5 ksiąg drukowanych. Znaczna część z nich trafiła do klasztoru wkrótce po jego ufundowaniu.

Wiele z tych manuskryptów ofiarowali monasterowi kitorowie Aleksander Chodkiewicz i metropolita Józef Sołtan, a następnie przedstawiciele wielkich rodów litewskich. Liczne księgi zostały przepisane przez mnichów supraskich. A. Mironowicz przedstawia proveniencję wybranych, ciekawszych ksiąg i krótko omawia ich zawartość. Informacje te można znaleźć w części katalogowej w opisach poszczególnych pozycji, ale w formie skróconej, podającej tylko podstawową literaturę. Wydaje się, że autor czasem zbyt kategorycznie podaje pewne fakty dotyczące proveniencji poszczególnych manuskryptów. I tak na przykład o Kodeksie supraskim pisze, iż „został ofiarowany monasterowi z uwagi na fakt, że w dniu 25 marca uroczyste obchodzono święto Zwiastowania NMP, pod którego wezwaniem była cerkiew soborna. Możliwe jest, że przekazanie *Минеи четыи* przez metropolitę kijowskiego Józefa nastąpiło podczas uroczystego poświęcenia rozpoczęcia budowy świątyni w 1511 r.” (s. 60). A przecież nie posiadamy żadnych dokumentów poświadczających czas i okoliczności przekazania Kodeksu do Supraśla.

W rozdziale 3 – *Uwagi do Katalogu rękopisów supraskich* (s. 76-84) A. Mironowicz przedstawia kolejne ubytki z zasobu biblioteki monasteru supraskiego. Wydaje się, że zbyt łatwo przypisuje różnym księgom supraską proveniencję. I tak na podstawie rewersu ks. Janusza Radziwiłła, który wypożyczył z biblioteki jakąś „Kronikę ruską”, kategorycznie stwierdza, że słynny, pięknie zdobiony Latopis radziwiłłowski znajdował się w Supraślu³ czego nie odnotowuje żadna literatura. Należy jednak zauważyć, że autorzy nie zamieścili tej pozycji w Katalogu. W pierwszej połowie XIX wieku, w okresie narodzin nowej nauki – sławistyki, znacznie wzrosło zainteresowanie najstarszymi rękopisami słowiańskimi. Zbiory biblioteki supraskiej penetrowali liczni badacze, tacy jak ks. Antoni Sosnowski (1775-1852), prof. Ignacy Daniłowicz (1788-1843) czy ks. prof. Michał Bobrowski (1784-1848). Często

wypożyczali oni liczne księgi, z których część już nigdy nie wróciła do Supraśla. Tak stało się także ze słynnym Kodeksem supraskim. Warto w tym miejscu wspomnieć, że A. Mironowicz pisząc o dalszych losach tego bezcennego zabytku błędnie podał (tak zresztą jak i autor niniejszej recenzji)⁴, że zakupił go w 1869 roku ordynat Konstanty Zamoyski⁵. W 2 połowie XIX wieku liczne księgi zostały przekazane do Wileńskiej Publicznej Biblioteki, a także do innych litewskich i rosyjskich bibliotek. Po 1876 roku w monasterze supraskim pozostało 100 woluminów. Sporządzony przez archimandrytę Dałmatowa katalog z roku 1886⁶ wymienia 567 pozycji. Wśród nich nie było już żadnej z ksiąg zarejestrowanej w katalogu Kimbara z 1557 roku.

Zespół autorów Katalogu postawił sobie za zadanie odszukanie i zarejestrowanie wszystkich rękopiśmiennych ksiąg wymienionych w katalogu Sergiusza Kimbara. Udało się dotrzeć do 64 takich ksiąg. W Katalogu nie uwzględniono siedmiu rękopisów datowanych na 1. połowę XVI wieku. Nie znalazły się bowiem one w wykazie Kimbara, a więc trafiły do monasteru supraskiego po 1557 roku.

Rozdział trzeci zamykają *Uwagi terminologiczne*, czyli krótki słowniczek terminów i tytułów rękopisów występujących w Katalogu. Niestety wzbudza on wiele kontrowersji i zastrzeżeń. Termin „*вязь*”, czyli w terminologii polskiej „wiąź” (lub „wiaz”) nie oznacza ligatury, czyli połączenia dwóch sąsiadujących ze sobą w piśmie liter w jeden znak graficzny. Ligatury nie można nazwać „systemem wiązania liter i słów bez spacji”. Nawiasem mówiąc w najstarszych rękopisach słowiańskich, a takie opisuje omawiany katalog,

spacja międzywyrazowa nie była stosowana. Więź to słowiański ornament literowy, nieznanym w zdobnictwie zachodnioeuropejskim. Polega on na zapisie całego tytułu w pierwszym wierszu tekstu. Stosuje się więc wspomniane właśnie ligatury, wpisywanie jednych liter w drugie lub nadpisywanie ich nad właściwym wierszem tytułu oraz zwięzanie i wyciąganie liter ku górze⁷. Określenie „zastawki” słowami „to elementy zdobnicze w rękopisach” jest bardzo nieprecyzyjne. Zastawka jest to ornament, najczęściej typu geometrycznego lub roślinnego, w kształcie podłużnego prostokąta zajmującego całą szerokość strony przed początkiem (czasem na końcu) większej partii tekstu. W sztuce zachodnioeuropejskiej jej odpowiednikiem jest winietka lub *en tête*⁸. „*Radelko*” to nie „*zdobienia wykonane w wilgotnej skórze...*”, lecz narzędzie (walec obracający się na widelkach) używane do wytłaczania na skórze powtarzającego się wzoru (ornamentalnego lub figuralnego)⁹. W tym miejscu warto też byłoby wspomnieć o strychniku służącym do wytłaczania linii. Dziwi zamieszczenie hasła „*Cyborium – baldachimowa obudowa liter*”. Termin ten stosowany jest w terminologii budownictwa sakralnego (ażurowa obudowa ołtarza w kościele chrześcijańskim), w terminologii piśmienniczej mało znany (przynajmniej autorowi recenzji) i wydaje się, że jako zbyt specjalistyczny nie powinien znaleźć się w omawianym słowniczku.

Należy pamiętać, że w języku cerkiewnosłowiańskim czy rosyjskim tytuły niektórych ksiąg występują w rodzaju nijakim np.: to „*Евангелие учительное*”, natomiast w języku polskim przybierają rodzaj żeński: ta „*Ewangelia użytkowa (pouczająca)*”. Nieporozumieniem jest zamieszczenie w słowniku hasła „*Lekcjonarz*”,

4 A. Kaszlej, *op. cit.*, s. 40.

5 Konstanty Zamoyski zmarł w 1866 r., a więc zakupu mógł dokonać ordynat Tomasz Franciszek Zamoyski. W tym miejscu warto też zauważyć, że autorzy Katalogu konsekwentnie piszą o Bibliotece Ordynacji Zamojskich, chociaż jej poprawna nazwa brzmi: Biblioteka Ordynacji Zamojskiej.

6 Н. Далматов, *op. cit.*

7 A. Kaszlej, *Iluminacja książki cerkiewnej, w: Sztuka iluminacji i grafiki cerkiewnej: katalog wystawy, październik – listopad 1996, Biblioteka Narodowa, Warszawa 1996, s. 9.*

8 *Ibidem*, s. 7.

9 *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław [etc.] 1971, s. 2342.

gdyż tego typu księgi występują w Kościołach katolickim i ewangelicko-augsburskim. W Kościele wschodnim rolę *Lekcjonarza* pełni kilka innych typów ksiąg, np. *Apostoł*. W hasle omawiającym *Mineje* należało zaznaczyć, że *Mineje święteczne nie są księgami liturgicznymi*. „*Pandekty*” (czyli *Digesta*) to nie „księga składająca się z wyjątków prawa rzymskiego, stanowiąca jeden z rozdziałów w kodeksie Justyniana”, lecz zbiór 50 ksiąg, zawierających fragmenty z pism 38 prawników rzymskich. Stanowi on najobszerniejszą część kodeksu Justyniana. Hasło to nie powinno znaleźć się w słowniczku, gdyż średniowieczna Ruś nie była zainteresowana rzymskim prawem cywilnym, a *Pandekty* raczej nie były tam znane. Ale hasło trafiło do słowniczka, gdyż jedną z najstarszych ksiąg biblioteki supraskiej były *Pandekty Antiocha Czarnoryzca* (s. 323-326), które nie mają nic wspólnego z *Pandektami* kodeksu Justyniana. W słowniku podana jest zrusyfikowana forma tytułu „*Prolog*”, a w katalogu bardziej poprawna wersja spolonizowana: „*Prolog*”. W tymże hasle występuje „*Synaxarion*”, choć wcześniej o trzy wiersze oraz w osobnym hasle podana jest bardziej poprawna forma „*Synaksarion*”. Może warto byłoby dodać, że *Psalterz* stał się głównym podręcznikiem dawnej Rusi, niezbędnym w nauce czytania. *Służebnik* (grec. Λειτουργίαιον) jest księgą liturgiczną, a nie tylko cerkiewną. Słowiański *Trebnik* utożsamiany jest z greckim *Euchologionem*, choć w zasadzie jest to księga liturgiczna wywodząca się (tak jak i *Służebnik*) z *Euchologionu*, który zresztą czasami spisywany był w słowiańskiej wersji¹⁰. Warto zaznaczyć, że w literaturze polskiej *Typikon* znany jest raczej pod nazwą *Ustawy cerkiewnego*. Jego wersja monasterska ustala zasady zarządu, organizacji i życia mnichów w danym klasztorze.

¹⁰ W katalogu *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie w Polsce*. Katalog, oprac. Al. Naumow oraz A. Kaszlej przy współpracy E. Naumow i J. Stradomskiego, wyd. 2 zm., Kraków 2004, wymienione są osobno *Euchologiony*, *Służebniki* i *Trebniki* połączone jedynie odsyłaczami.

Szczególną popularność zdobyły *Ustawy jerozolimski i studyjski*. W słowniku nie jest wymieniona księga zwana w polskiej literaturze *Irmo-logionem*, a w prezentowanej pracy występująca pod niespotykaną formą tytułu: „*Irmalogion*” (np. s. 77).

Przykładem słabego rozeznania autora słownika w typologii i tytulatrze ksiąg cerkiewnosłowiańskich może być wykaz ksiąg znajdujących się na początku XVI w. w bibliotece monasterskiej (zamieszczony wcześniej, na s. 59). Wszystkie wymienione księgi zostały nazwane liturgicznymi, choć w rzeczywistości żadna z nich taką nie była. I tak: dwa egzemplarze *Маргарита*, *Книга Григория Богослова*, dwie księgi *Златоуста постного* (dotychczas nie odnalezione) są to homiliarze. Z wymienionych trzech *Сборников* jeden to *Златоуст постный* (czyli także homiliarz), a dwa pozostałe zawierają także homilie obok fragmentów z *Минеи*, *Pisma Świętego* i komentarzy do nich. Komentarze znajdują się także w *Евангели толкованой* i *Апостоле толкованым* oraz *Книге пророчеств*. *Псалтыр великая келейная* to *Psalterz z dodatkami*, gdzie obok psalterza właściwego znajduje się *Часослов* i fragmenty innych ksiąg liturgicznych, ale także i różne teksty dodatkowe, co nie czyni tej księgi liturgiczną. Oczywiście w bibliotece monasterskiej musiały znajdować się księgi liturgiczne, ale widać, że z tego najwcześniejszego okresu funkcjonowania monasteru nie zachowała się żadna z nich.

Po części wstępnej opracowanej przez A. Mironowicza następuje *Katalog rękopisów supraskich* autorstwa zespołu polskich, białoruskich i rosyjskich badaczy. Zawiera on opisy 64 manuskryptów, z których Kodeks supraski podzielony został na trzy opisy (część lublańska, petersburska i warszawska), wskutek czego opisów katalogowych jest 66. Po każdym opisie zamieszczono od dwóch do sześciu barwnych ilustracji (układ ten jest zaburzony na s. 285-292). Opisy zostały przedstawione w formie tabelki liczących 33 punkty, w których zawarte zostały podstawowe informacje katalogowe o danym obiekcie. W zasa-

dzie nie wnoszą one wiele nowego, powielają bowiem informacje zawarte w starszej – dość bogatej – literaturze, a przede wszystkim w katalogach Morozowej¹¹ i Nikołajewa¹². Zaletą omawianego katalogu jest zbiorcze przedstawienie opisów wszystkich odnalezionych ksiąg rękopiśmiennych wymienionych w rejestrze archimandryty Kimbara. Z opisywanych manuskryptów autorowi recenzji znany jest bliżej tylko Kodeks supraski, a zwłaszcza jego warszawski fragment. Opis Kodeksu w Katalogu został rozbity na trzy pozycje ze względu na różne miejsca przechowywania trzech fragmentów księgi, co sprawiło jednak, że pewne partie opisu (np. proveniencja, pisarz) powielane są w trzech miejscach. Użycie w pracy polskojęzycznej skrótu BUL na oznaczenie Biblioteki Narodowej i Uniwersyteckiej w Lublanie jest nieco niezręczne, gdyż w literaturze polskiej skrót ten przyjęty jest dla Biblioteki Uniwersytetu Lwowskiego. Opis katalogowy (s. 94) sugeruje, że 16 kart sprzedał w Petersburgu A. F. Byczkowowi Daniel (Modest) Strelbicki, co jest mało prawdopodobne. Bliższe prawdy jest stwierdzenie (wcześniej, na s. 13), że karty sprzedał „jeden z przedstawicieli tego rodu [Strelbickich]”. Duże zastrzeżenia budzi nadany polski tytuł księgi: „Mineja czytana (lekcyjna) na marzec z fragmentem tryodu kwietnego (cyklu paschalnego)”, który jest błędnym tłumaczeniem rosyjskiego tytułu: „Минея четья на март с фрагментом цветно-триодного торжественника”¹³, też zresztą błędnego. W księdze nie ma żadnego fragmentu *Tryodu czy Torżestwiennika*. Brak w literaturze polskiej monograficznego opracowania tego cennego zabytku, co sprawia, że różnie jest opisywany przez

różnych badaczy¹⁴. Wydaje się, że najbardziej adekwatnym tytułem byłby: „Mineja czytana na marzec” (podobnie zresztą nazywane są wszystkie inne Mineje opisywane w Katalogu). W omawianej pracy błędnie też podana jest zawartość księgi, co wynika z powielenia błędów występujących w dotychczasowej literaturze¹⁵. W rzeczywistości w księdze znajdują się 23 żywoty, 20 homilii Jana Złotoustego, po jednym kazaniu Bazylego W., Focjusza, Epifaniasza i nieznanego autora oraz jedna modlitwa Pionija (Pioniusza ze Smyrny?, straconego 12 marca)¹⁶. Warto byłoby dodać informację o wpisaniu w 2007 roku Kodeksu na listę Pamięci Świata UNESCO.

Można mieć pewne zastrzeżenia do polskiej tytułatury opisywanych ksiąg oraz ich typologii. *Ewangelie pouczające* nie są ewangeliarzami, lecz homiliarzami. Tytuł „Минея служебная” (s. 236, 240, 243, 247, 251) w zasadzie powinno się przetłumaczyć na: „Mineja służebna” choć rzeczywiście wszystkie wymienione Mineje są jednocześnie „Minejami miesięcznymi”¹⁷. Dziwi dodanie do

14 Np. w katalogu *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie...* Kodeks określony jest jako „Mineja czytana i Mowy Jana Złotoustego”.

15 Omawiany Katalog s. 60: „24 żywoty świętych i kazania na miesiąc marzec (Jana Chryzostoma, Bazylego Wielkiego, patriarchy Focjusza i Epifaniasza z Cypru)”. W katalogu *Rękopisy cerkiewnosłowiańskie...*, s. 306: „24 żywoty świętych na marzec i 23 homilie, objaśniające teksty i wydarzenia ewangelijne, związane z W. Postem, na końcu modlitwa”. Niżej podpisany, A. Kaszlej: *Dzieje Kodeksu...* s. 21: „żywoty świętych na dni od 4 do 31 marca, 20 nauk Jana Chryzostoma (Złotoustego), patriarchy konstantynopolińskiego na dzień Zwiastowania NMP i dni cyklu paschalnego oraz po jednej nauce innego patriarchy Konstantynopola Focjusza oraz Epifaniasza z Cypru”. Kolejny raz trzeba stwierdzić, że nie można bezkrytycznie przyjmować ustaleń dotychczasowej literatury naukowej, gdyż często powiela ona stare błędy.

16 *Супрасълски или Ретков сборник*, изд. Й. Заимов, М. Капалдо, т. 1, София 1982, s. 18-19.

17 Mineje służebne dzielą się na miesięczne, wspólne i świąteczne.

11 Н. А. Морозова, *Кириллические рукописные книги хранящиеся в Вильнюсе*, Vilnius 2008.

12 М. Николаеў, *Палата кнігапісна: Рукпісныя кніга на Беларусі ў X-XVIII ст.*, Мінск 1993.

13 Rosyjski tytuł prawdopodobnie zaczerpnięty z: Н. Морозова, С. Темчин, *Древнейшие рукописи Супрасльського Благовещенського монастиря (1500-1532 гг.)*, w: *Z dziejów monasteru supraskiego*, Białystok 2005, s. 126.

tytułów polskich terminu „konwoluta” (s. 251, 268; poprawnie: konwolut), który używany jest raczej w stosunku do druków. W tytułach rękopisów należy się ograniczyć do dodania „z uzupełnieniami” lub „z dodatkami”. Nie „Złatostruj” (s. 272-276) czy „Zlatoust” (s. 302), lecz „Złatostruj” i „Zlatoust”. Nie „*Evangelia*” (s. 306), lecz „*Ewangelia*”), zamiast „*Dziesiatogław*” może raczej „*Dziesiatogław*”. „*Сборник*” (s. 311-312) to „*Zbornik*”, a nie „*Zbiór czytań*” czy „*Konwoluta*”. *Ewangeliarz Memnona* to nie „*Zbiór czterech Ewangelii*”, lecz „*Ewangelia*

tetr Memnona” lub ewentualnie „*Ewangelia tetr kopisty Memnona*”.

Należy podkreślić wysokie walory edytorskie prezentowanej publikacji. Stanowi ona istotny przyczynek do najwcześniejszych dziejów biblioteki monasteru supraskiego, jednego z największych i najważniejszych ośrodków monastycznych Kościoła wschodniego na ziemiach Rzeczypospolitej. Jednakże dość liczne mankamenty (głównie o charakterze terminologicznym) obniżają rangę tego wydawnictwa.

Spis rzeczy

Studia i materiały

Agata Pietrzak „*Bazgrze iak Kura*” czyli Fryderyk Chopin i powstańcy listopadowi w karykaturach Józefa Szymona Kurowskiego ze zbiorów Biblioteki Narodowej 5

Sonia Wronkowska *Elsneriana zachowane z przedwojennego zasobu Biblioteki Narodowej. Charakterystyka, losy i znaczenie kolekcji* 47

Aleksandra Sulikowska *Znaki Antychrysta. Miniatury starowerskiej Komentowanej Apokalipsy z kolekcji Biblioteki Narodowej* 79

Tomasz Ososiński *Dwie książki z dawnej biblioteki króla Zygmunta Augusta* 97

Anna Romaniuk *Listy Tadeusza i Wiesławy Różewiczów do Henryka i Romany Voglerów. Wybór z lat 1958-2005* 109

Beata Kozaczyńska *Centralistyczna organizacja sieci bibliotek w Wojsku Polskim (1919-1936)* 127

Marta Cichoń, Jakub Kalinowski, Grażyna Federowicz *Katalogowanie oparte na encjach* 151

Witold Zakrzewski, Olga Dawidowicz-Chymkowska *Krajowa Statystyka Produkcji Wydawniczej (KSPW) dla książek. Geneza, organizacja i wykorzystanie do katalogowania pola 084 formatu MARC 21* 201

Tomasz Jasiński *Informatyka w służbie filologii łacińskiej i historii* 243

Recenzje

Ks. Tomasz Moskal, *Książka w kulturze sandomierskiego środowiska kolegiackiego do 1818 roku*, Lublin 2013 (**Michał Choptiany**) 266

Rękopisy supraskie w zbiorach krajowych i obcych, oprac. Antoni Mironowicz; *Katalog rękopisów supraskich*, oprac. Antoni Mironowicz, Nadieżda Morozowa, Marina Czistia-kowa, Elżbieta Kierejczuk, Eugenia Mironowicz, Nikołaj Nikołajew, Białystok 2014 (**Andrzej Kaszlej**) 275